

ПЕТАР БИРКОВИЋ, УЧИТЕЉ ЊЕГОШЕВЕ ШКОЛЕ НА ЦЕТИЊУ

Као владар Петар II Петровић Његош је улагао много труда и напора да своју земљу, малену Црну Гору, унутрашње уреди и културно уздигне. Његово је настојање било да организује земаљску управу и да просвијети свој народ. Да би у овоме успио, као уман и брижан владар, који је и сам жељан био широког образовања, Његош је знао да су му потребни спремни и способни људи. Стога, одмах по доласку на пријесто (1830), послвије смрти свога стрица митрополита Петра I, предао се раду у просвјети. Како до тада Црногорци нијесу имали световне, лаичке школе, за коју су се још безуспјешно борили владика Василије, и нарочито Петар I, Његош је прегнуо свом својом моћи да је оснује. Већ крајем 1831. године, по наводима П. А. Лаврова, он се обратио руској влади молбом да му помогне да „заведе училиште у Црној Гори“.¹ Али, када у овоме није успио, Његош је једним писмом најавио Габријелу Ивачићу, окружном капетану у Котору, да је намјеран да пошаље „четворо црногорске беце“ у тамошњу „царску нормалну школу“. Иако је знао, каже, „да аустријско правитељство не забрањује црногорској беци да слушају науке“ у тамошњој школи, ипак није хтио да шаље дјецу прије по што би о томе обавијестио „исти капитанат“. Стога, учтиво моли да се „допусти предреченој четворци беце“ да дођу у Котор и да слушају науку у „нормалним школама“.²

Раду на просвјети у својој земљи Његош се још више посветио послвије повратка из Русије (1833), гдје је био да се завладичи. За пет мјесеци, колико је тамо остао, као и упознавањем живота у Трсту и Бечу, гдје се на путу неко вријеме задржавао, он је много шта видио и научио. У Петрограду се „упознао са успјесима руске просвјете, коју је, по ријечима дра Лазара То-

¹ П. А. Лавров, *Петар Петровић Његош*, Москва, 1887, стр. 22, 29.

² Петар Петровић Његош, *Писма I*, 1951, Габријелу Ивачићу, 1833, стр. 201.

мановића, похлепно морао да проучава". Овај „пјесник генијалног ума морао је" тада да осјећа „неодољиву нужду за просвјетом" да би се доцније на истом „пољу рада латио у својој отаџбини".³ Дивно се „руским културним плодовима и под тепшким теретом уздисао, мислећи на стање у свом народу, коме је, како је убрзо сам писао руском цару, тежио „да открије истине просвијешћености".⁴ У тим моментима у њему су се зачеле његове тужне мисли и осјећања о просвјети, што је нешто доцније и изразио у пјесми „Просвјешћеније":

„Несрећан је народ
кога зраке твоје
не свијетле сјајне;
а тај вјечно срећан
који теби диже
споменике хвалне
и храмове сјајне."⁵

Из Русије Његош се вратио оснажен духом и потпомогнут морално и материјално. Био је задовољан и одлучан да настави и разграна свој просвјетитељски рад „који је тако био потребан његовој земљи". Са собом је донио штампарију, у којој је већ наредне године почео да штампа своја и друга дјела, и допремио саудуке књига за основну школу и за своје личне потребе. „Година 1834. у животу Црне Горе", по ријечима Павла Поповића, „представља годину мира и културног и књижевног рада".⁶ Те године је Његош у Црну Гору довео и Вука Караџића, са којим се прије тога био састао и зближио у Бечу.

Вријеме, година и дан када је Његош отворио школу на Цетињу није сасвим са поузданошћу утврђено. О томе су до данас изнесена неједнака и различита мишљења. Старији писци, који су се овим бавили, Милан Костић, К. Јелницки, Живко Драговић, П. А. Лавров, Петар Деспотовић, Павле А. Ровински, др Лазар Томановић, Мираш Вукић, Буро Шпадијер, као својим казивањем и војвода Петар Вукотић, наводе годину 1833, док млађи др Петар Поповић, др Драгослав Страњаковић и, са недовољном поузданошћу, Ристо Драгићевић, узимају 1834. Ови посљедњи углавном оснивање школе везују за долазак Петра Ђирковића на Цетиње, марта или априла 1834. године. Поред ових, др Поповић наводи да има и других писаца, од којих је „један склон

³ Др Л. Томановић, *Петар други Петровић Његош као владалац*, 1896, стр. 49.

⁴ Петар Петровић Његош, *Писма I*, 1951, стр. 202.

⁵ *Грлица*, 1837.

⁶ П. Поповић, *Живот Петра II Петровића Његоша*, Цетиње, 1966, стр. 24.

за 1835", док су други неки „најобазривији и не помињу годину“.⁷

У посљедње вријеме, за разлику од свих ранијих тумачења о оснивању Његошеве школе, говори и Томаш Марковић. У свом обимнијем чланку „Оснивање прве свјетовне школе на Цетињу“ он тврди да је школа основана у другој половини 1831. и то доказује на основу исте грађе којом су се и други појединци служили. По његовом схватању школа је испочетка била мала, са малим бројем ученика, којима је предавао неки учитељ Поповић, до данас скоро непознат, док није дошао Петар Ђирковић, који је почео систематски да ради, са бољим средствима и у повољнијим условима. Према томе, Марковић одбацује сва друга супротна мишљења о постанку школе „као неоснована“. Слаже се само с тим да је Његош у школској 1833/34. години, по повратку из Русије, уз Цетињску школу отворио као установу „благодетељство“ и тиме повећао број ученика на тридесет. „На тај начин“, закључује Марковић, „школа је постала уређења за сиромашну младеж читаве Црне Горе“.⁸

По нашем мишљењу, сав овај досада познати материјал, који се односи на школу коју је Његош основао, као и ранију, од првих дана његове владавине, уколико је постојала, није довољан да би се коначно ријешило ово питање. Понегдје он је и стилски непрецизан и двосмислен, што је доводило и до различитих тумачења. Да би се стварно могло утврдити вријеме постанка Његошеве школе, као и њен карактер који је најчешће зависио и од самог њеног учитеља, потребни би били поузданији извори и чињенице. Из једног писма Борђија Петровића, братучеда Његошева и пецубеног митрополита црногорског, које је јануара мјесеца 1825. године послао свом стрицу, Петру I, из Херцег-Новога, када је био на путу за Русију, излазило би да је у Цетињском манастиру у то вријеме било образованих људи који су могли да поучавају, не само појединачно него можда и групно, у школи. Борђије је молио свога стрица да „прихвати ту“, на Цетињу, са Његуша његовог брата, „Вука малог да би му Јосиф штогођ прикажева“.⁹ Још му је напоменуо да га је за исту ствар и раније молио, али не лично, него преко Иванчика Николајевића Попова (Поповића), Руса, који је био љубимац Петра I и нека врста васпитача и помоћника малог Рада у

⁷ Др Петар Поповић, *Цетињска школа*, Београд, 1934, стр. 72, 73.

⁸ Томаш Марковић, *Зборник радова 1834—1974*, Цетиње, 1876, стр. 47, 48, 50.

⁹ Ристо Драгићевић, *Његошево школовање, Историјски записи*, Цетиње, 1948, св. 3—4, стр. 189—190.

управљању имовине.¹⁰ Што се тиче идентитета Јосифа, то је свакако архимандрит Јосиф Павићевић, врло позната и истакнута личност онога времена у Црној Гори. Поред њега, на Цетињу су тада и нешто доцније, прије доласка Бирковића, 1834, боравили на дужи или краћи вријеме и три „извањца“, познати pjesник Симе Милутиновић, неки до данас непознати учитељ из Трста, Поповић, и врло образовани и ревносни Димитрије Милаковић, који је 1831. године дошао у Црну Гору и постао прво народни, а последије лични Његошев секретар. Сва тројица били су световњаци и по својој повременој и сталној дјелатности људи блиски школи и њеним питањима. Прва двојица су познати као учитељи, Милутиновић Његошев, а Поповић уопште по свом позиву, док је Милаковић прво набављао уџбенике за Цетињску школу, а последије, по налогу Његошевом, саставио и једну граматику за њене ученике. За поменутог Поповића се не зна у које је све вријеме био на Цетињу и чиме се тамо бавио. Према једном писму тршћанског учитеља Димитрије Владисављевића, које је 19. маја 1833. писао Вуку Караџићу, он је већ те исте године, средином фебруара, напустио Црну Гору и прешао у Србију под именом Остроило. Марковић мисли да је Поповић остао на Цетињу све док није из Котора дошао учитељ Бирковић, негде првих мјесеци 1832. године и преузео од њега учитељску дужност. Међутим, по тврђењу Дра Петра Поповића, Бирковић је на Цетиње дошао, као што је већ поменуто, марта или априла 1834. године. По његовом излагању тада је и основана мала, нормална Цетињска основна школа, „за чије су се отварање и стекле биле повољне околности“, политичке, економске и културне. „Односи са Турцима су се (били) поправили.“ „У земљи су уведене реформе које су за организацију државе биле од особитог значаја. Добијена је и руска помоћ и у земљи заведен порез. Набављена је била и штампарија, која је имала велики значај за културни и просвјетни развитак Црне Горе и била неопходна и за правилан рад школе. Из Петрограда Његош је долио читаву библиотеку у којој је било и школских књига. Он се био окружио и новим радницима, који су могли да прихвате његове замисли и да их спроведу у животу.“ Међу њима је био и Петар Бирковић који је дошао последије многих разговора и интервенција „и постао први учитељ новоосноване Цетињске школе. Све до тада, од 1831, како сматра др Поповић, само су биле „припремне године за отварање школе“.¹¹

¹⁰ Иван (Иванчик) Пашовјев Николајеввић, на Цетињу назван Поповић, Рус је из Уроженца, Харковске губерније. Као руски војник године 1811. пребјегаво је из Котора у Црну Гору и тамо остао до краја живота, 1833. Био је врло омљсна и повјерљива личност Петра I. За пријеме његовог наследника, Петра II, управљао је манастирским добрима и обављао друге различите дужности.

¹¹ Др П. Поповић, *Кад је заведена прва школа на Цетињу?* Зборник за историју, Матица српска, св. 16, 1977, стр. 223.

Овим кратким освртом о постанку Цетињске школе упознајемо донекле тешкоће са којима се Његош борио на почетку своје владавине да би засновао просвјетне установе у својој земљи. Истовремено, у случају Петра Бирковића, откривају се пут и околности кроз које је пролазио један просвјетни радник Боке Которске под туђином у току прошлога вијека. Живот и рад овога цетињског учитеља, иако нам није много познат, само у основним цртама, уочицује и слику ондашњих црногорских просвјетних прилика и нашег духовног и националног изграђивања.

Петар Бирковић се родио у Котору 1792. године. Отац му се звао Станко, чије занимање није нам познато, а мајка Стане, рођена Перовић. Поред сина, они су још имали и двоје женске дјеце. Са школовањем Петар је, вјерујемо, започео у Котору. Ту је морао завршити основну школу. После је основног образовања, по подацима које нам је оставио Вук Врчевић, отишао је у Шибеник, гдје је „свршио богословске науке при најпрвом владици далматинском, Бенедиту Краљевићу у шибеничком сјеменишту“. У школи је „био један од најбољих ученика и изврсни појач“, каже Врчевић.¹² Пошто је завршио богословију, за једно извјесно вријеме није нам познато гдје је био и када је започео са службом. Тек децембра 1821. године његово име налазимо на једном акту у Епархијском архиву у Котору, гдје се говори о неком спору који је водио са капеланом Никодимом Јовановићем. Бирковић је тада био „становник Котора“. Његов спор против „оца Никодима“ имао је да испита Јосиф Троповић, калуђер савински, да „узме егзиминацију некијех свједока“ и да извјештај пошаље у Шибеник Бенедиту Краљевићу.¹³ У истом Архиву налази се и представка Бирковићева од 21. августа 1825. године у којој се обраћа Педагогическом ученију у Котору молбом да за „идуће љето, 1826. буде примљен у школу или ће би га одредили“. На представи се потписао Петар Циркович.¹⁴ Мјесец дана после овога Бирковића налазимо као „помошника“ школе на Подима, села изнад Херцег-Новога. Али незадовољан са условима живота, он већ 25. септембра исте 1825. године шаље представку викарију Савине, Макарију Грушичу, у којој тражи да му се исплати труд или да сасвим буде искључен од „помоћства, јер није у стању нити има о чем платити не имајући своје труде.“ Потписао се као и на ранијој представи — Петар Циркович.¹⁵ У једној „ноги“ поменутог Епархијског архива од

¹² Вук Врчевић, *Чланци и прилози, Петар II Петровић Његош*, Матица српска, 1914, стр. 150.

¹³ Епархијски архив, Котор, 19. децембра 1821; Саво Вукмановић, *Неколико писама Његошевог учитеља Јосифа Троповића*, *Историјски записи*, 5/1952, VIII, 1—3, стр. 150—155.

¹⁴ Епархијски архив, Котор, 21. августа 1825.

¹⁵ Исто, 25. септембра 1825.

2. октобра исте 1825. године стоји да „епископски намјесник“ моли за Петра Цирковића да га приме у Педагогическо училиште“ у Котору.¹⁶ Намјесникова препорука изгледа да је успјела, јер од тада у току наредних пет година, као што ћемо видјети из даљег излагања, Бирковића најчешће сусрећемо у Котору, гдје се најдуже и најрадије задржавао и гдје су му живјели родитељи, сестра, жена и кћерка. Али, на почетку школске 1832. он се већ налази на дужности учитеља у Луштици, у Боки Которској. Са новим положајем није ни оваје био задовољан. Стога, септембра 1832. године, када је Луштицу посјетио далматински епископ, доцнији митрополит и патријарх српски, Јосиф Рајачић, он му је предао представку, у којој је изнио своје тешко материјално стање и замолио га како би добио пасош за Црну Гору, гдје га је чекала много боља зарада. Представка је писана у снисходљивом и очајном тону. Она садржи многе моменте за ближе упознавање Бирковића, као и ондашњих извјесних прилика у Боки. Стога је и доносимо оваје у цјелини:

„Високопреосвјашчсњејшиј и високодостојњешиј
Господине Владико и Архипастирју!

Низу потписаниј Петар Бирковић урозденец Которскиј, сада учитељ Луштичкиј, умилно припада к ногам Вашег В. П. за да би се смиловало Ваше Архипастирство, и благоизволило исходајствовати му веленужданијшиј пасош од Преузвишенога Правитељства Далматинскога за Чернугоруг; будући проситељ јест био зват од Черногорског Правитељства јоште у мјесецу септембру 831. года, за учитеља оне јуности, с опредјеленом платом од три стотине форинта на годину. Проситељ је тако у поменутом мјесецу и году предао своје прошеније на Окружније Которско за получити поменутиј веленуждањејшиј њему пасош; али нејмајући никакова отвјета, морао је друго, треће и четврто до данас прошеније с писменим јемством учињено от г. Николаја Огњеновића грађанина Которског, предати напоменуто Окружније; будући да поменутиј Г. Огњеновић јест јемац код Ц. К. Губерна Далматинског за низупотписаног.

Низу потписаниј проситељ проси поменутиј пасош, за узроке који сљедају:

1) За што нејма пристојнога средства за моћи живјети у качеству учитеља у овом Окружнију, то јест: нејмајући постојаног мјеста ни постојане плате, него данас овди, а сутра онди; једног мјесца дванаест форинта на мјесец, а другога десет плате.

2) Нејма никакове помошћи от своје отечествености за моћи живити.

¹⁶ Исто, пота 513, 2. октобра 1825.

3) Не познаје никакова другога хуманитета с којим би могао преживети, кромје књижевства Славеносерскога и Италианскога.

4) Налази се обтерешен с многочленим фамилијом, старог оца и матер, двије сестре, жену и дијете, а он седмиј, који от њега помошци потребују и ишту.

У снагу изречена четири плачевна члена, остаје умилни проситељ с полним упованијем да ће се несердно Ваше В. П. заузети за ов(ај) његов велеважниј посао, и благоизволити исходатајствовати му требујући пасош, за да не пропадне у порабощеније нишчете и отчајанија с бједном фамилијом.

Ако ли Преузвишено Ц. К. Правитељство Далматинско нехтедне допустити му проситељниј пасош, то сожалење достојниј проситељ тепло проси и слезно моли Ваше В. П. да би се смисловило исходатајствовати му от Ц. К. Правитељства онолико колико му опредјељава Черногорско Правитељство, који ће велесрдније служити отечествено Правитељство, који ће велесрдније служити Правитељство отечествено, већ чуждеје, и који ће радије налазити се у своје отечество, већ у иностране предјеле.

Цесарска милост нехошчет погубити својим подаником, ни Ваша Архипастирска упрошашћење и разоршење свога стада, но желајет благополучног житија.

Низу потписаниј објављује Тој високој Архипастирској Духовној власти, да ако му се не одобри што пријед проситељниј пасош, или оно што му поменуто Черногорско Правитељство опредјељава, мораће заузети се нешчистија, упрошашченија и погубити себи и својој нешчастно-бједној фамилији.

Луштица, 29 септембра 1832.

Петар Бирковић

Високопресвјашчењејшему и Високодостојњејшему Господину Јосифу Рајачићу, Православном Епископу Далматинскому, Албанскому, Дубровачкому и Истријскому

у Луштици.¹⁷

За долазак учитеља Бирковића у Црну Гору Његош је био врло заинтересован. Он га је цијенио и радо позивао да дође на Цетиње. Вјероватно да је Његош Бирковића рано и упознао. Ако је тачно утврђено да је Његош као ђак Троповићеве школе на Топлој био 1825, то је баш у оно вријеме када се и Бирковић, иако закратко, налазио на Подима и у Луштици, а прије тога или, можда, послје и у самом Херцег-Новом. У биографији Пе-

¹⁷ Марко С. Николић, *Прилог историји основне школе у Црној Гори, Стварање*, децембар 1957, стр. 965—966.

тра Вукотића Бирковић се помиње и као „бивши учитељ из Новог.“¹⁸ Понегдје њега и називају „новским учитељем“.

По Његошевом наговору, вјерујемо, да су и Иван Вукотић Ивановић и његов сестрић Матија Вучићевић, који су крајем августа 1831. дошли у Црну Гору, гдје су имали да заузму положаје, први предсједника, а други потпредсједника новооснованог Црногорског сената, још док су били на пролазу кроз Котор, позвали Бирковића за учитеља на Цетиње. Они су се тада са њим састали и „уговорили да извади пасош и пође за Црну Гору“.¹⁹

У представци епископу Рајачићу Бирковић и сам наглашава да га је „још септембра исте 1831. године звало Црногорско правитељство за учитеља *оне јуности*.“

Са пађењем и добијањем пасоша Бирковићу је врло споро и тешко ишло. Због свега тога се 17. јануара 1832. године Његош обратио аустријском окружном комесару и капетану у Котору, Микелу Мартелину, којег је прво подсјетио на ранији договор Бирковића са „црногорским делегатима, Вукотићем и Вучићевићем, а потом је наставио: „Зато молим В(аше) Б(лагородије) да бисте учинили мени љубав и предреченому Бирковићу пасапорт дали. Ви ћете с овим мене особито обвезати, а ја Вам се обављам на свако Ваше закључавање и у свако вријеме кад Ви изволите да Вам повратим у Котор вишеименованог Бирковића.“²⁰

Тачан датум када је Бирковић дошао на Цетиње није нам познат. Према једном писму, које је Његош 10. марта 1835. упутио Габријелу Ивачићу, капетану у Котору, највјероватније је да би то могло да буде у другој половини марта или у току априла 1834. године, што је већ раније утврдио др Петар Поповић. У писму Његош је молио капетана Ивачића да Бирковићу и његовој ужој породици, жени и кћери, продужи пасоше како би могли још годину дана да остану у Црној Гори. „Приближујући се вријеме изласка пасоша кога је високослави задарски губернијум дао за годину дана Петру Бирковићу да може овдје учитељствовати“, писао је Његош, „не пропуштам молити, прикључивши овђе исти пасапорт, да би имао доброту исти капитанат јошт на годину дана дозволити предреченому Бирковићу да се овђе бави у свом звању. Тако исто прилажем овђе и пасапорт Христине, реченога Бирковића жене, и његове кћери Филишине с молбом да се и њима допусти таковер на годину дана овђе бавити се.“

Надајући се зашјело да ће исти капитанат напред речено соизволити, чест и пр.²¹

¹⁸ Јован Б. Вукчевић, *Из живота и рада Петра Вукотића, Црногорац*, 1929, стр. 48.

¹⁹ Братко Павићевић, *Историјски записи*, 1968, XXV, стр. 556.

²⁰ Нав. Његошева писма, стр. 108—109.

²¹ Исто, стр. 304.

Дошавши на Цетиње са женом и кћерком, Бирковић се смјестио у Цетињском манастиру, гдје се у оно вријеме једино и могло нешто удобније становати. У Манастиру је одсио нешто доцније и Вук Караџић, када је исте, 1834. године, од 5. септембра до почетка новембра боравио на Цетињу. Са Караџићем се Бирковић убрзо упознао и спријатељио. Према њему се односно са великим поштовањем и предусретљивошћу. Када је Караџић напустио Цетиње, страхујући од зиме и што у мјесту није било љекара, и „пошао у Котор да зимује“, Бирковић му је тамо у очевом дому дао своју собу за борављење. Али како Вук са собом није био задовољан, Бирковић му је одмах, поводом тога, написао једно сажаљиво писмо и у виду неког извињења:

„Високоучениј Господин Доктор!

Колико год ми је недраг био ваш нагли одавде одлазак, онолико више што моја соба доле у Котору није Вам повољна била. Ако је, пак, за узрок недостатка у постељи или чем другом, то би вам намах све исправно било, јербо знате гди чељад не живу, овде мора све пометнуто бити. Али, колико ми родитељ изјашњава, да највише ради даљности није се вам свидјела поста моја соба, управ рећи: тешко и досадно би вам било сваки дан пролазити кроз овакве уске сокаке, особито у време кише и ноћне помрчине.

Во прочем остајем препоручујући се вашој благонаклоности, и јесам со всјаким почитанијем

Ваш покорни слуга
Петар Бирковић.¹⁷²

У продужењу писма, под Р. S. Бирковић се жали Караџићу на свој недовољни и скучени стамбени простор који је добио у Цетињском манастиру. Њега је то бацило у неизвјесност и није знао шта да ради са својом породицом. О осталим условима живота није хтио да говори, јер их је Вук врло добро познавао, само га је на њих подсјетио:

„С друге стране не знам управ што ће од мое фамље бити, и оће ли овди јоште за кое вриеме остати; будући сам јоште у истој познатој вам камари, нити видим прилике да ћу приећи у горњу познату ви исто камару, онди близу ваше; јербо је Господар приешво у вашој: сада сам у сумњи што ће бити и оћу ли мјесто боље моћи добити, јербо знате и вићели сте какво ми је сада, да ни за мене ни за мое фамље нејмам мјеста; а од другога свега вићели сте како је.

Повторително препоручујем се вашој благонаклоности, у исто време просећи опроштења, зашто сам приешав предјел

¹⁷² Вукова преписка, књ. VI, Београд, 1912, стр. 420—421.

учтивости, и узео слободу с повратком овог писма изјаснити вам заборављено“.²³

У почетку са начином живота на Цетињу Бирковић није био много задовољан, највише вјерујемо с обзиром на своју породицу којој су недостајале многе комфорне угодности. Али, с временом њихово се стање, изгледа, побољшало. Годину дана по доласку, као што смо видјели, Његош је, свакако, са пристанком Бирковића и његове породице, тражио од которских власти да се њихови пасоши продуже, што је, према једном писму Димитрије Милаковића, и учињено. Јула мјесеца 1835. године Милаковић је обавијестио Караџића „да је Господар (Његош) овђе већ набавио једнога учитеља и да другога више за сад не треба“.²⁴

Живот Бирковићев на Цетињу и вријеме које је тамо провео остали су нам скоро сасвим непознати. Зна се само да је био приједан учитељ са извјесном наставничком праксом. Када је дошао у Црну Гору, како представља Милан Костић, донио је са собом „и буквар из Аустрије... оне српско-словенске“, који су се задуго употребљавали и у Војводини.²⁵

Године 1834. име Бирковићево се помиње и у вези са заоставштином неког његовог сродника, Николаја књаза Чернојевича Давидовича, ролем Которанина, који је још 1829. године умро у Олеси. Поводом смрти Давидовича, „на прошењу Петра Бирковића“ као „његова најближега правога и законитога наследника“, Његош се 13. августа 1834. године обратио Јеремији Гагићу, руском конзулу у Дубровнику, за објашњење: „Постављам себе у дужност молити Вас да изволите писати коме следује о извјестију је ли поменути књаз Чернојевич оставио по смрти својој каквог имјенија движимога или недвижимога и је ли то, ако је, што кому предато или је још под руком правитељства?“²⁶

Бирковић се помиње и у биографији војводе Петра Вукотића, као драгоман Вилкинсоу када је овај 1844. године ишао на Чево код Стевана Перкова Вукотића, што би могло да значи да је још у ово вријеме био на Цетињу. Истина, за Бирковића се тамо каже да је „из Новога“, што би се, исто тако, могло претпостављати да је био само пратилац енглеском путнику на путу кроз Боку и даље као тумач на италијанском језику који је познавао. Међутим, из једнога писма Јеремије Гагића излази да је Бирковић већ 1841. године био са службом у Херцег-Новом. Заинтересован за заоставштину поменутог покојног Давидовића, Бирковић се често обраћао аустријским властима, руском посланику у Бечу и конзулу у Дубровнику. На неким од

²³ Исто.

²⁴ Вукова преписка, књ. V, 1910, стр. 45—46.

²⁵ Милан Костић, *Школе у Црној Гори*, Панчево, 1876, стр. 13.

²⁶ Навед. Његошева Писма, стр. 259.

тих представки он се чак потписивао „књаз Чарнојевић“. Оваквим својим поступком Бирковић је био досадно Јеремији Гагићу и изазвао га, те му је 10/22. маја 1841. године послао један врло оштро и прекорно написани акт, који открива жалосне посљедице дане његовог живота. Акт, који дословно наводимо, адресиран је на Херцег-Нови:

„Г-ну Петру Бирковићу, Професору Илиријском — у Кастил Нови.

Ви сте от давна, под титулом Књаза Чарнојевића, управљали Ваша прошенија овому Росијско-Императорском Консулству, за некакву мниму пензију — без свакога основанија. От овога Консулства било вам је отворено и притврђено да се ви немате више — како Аустријскиј поданиј — относити овому Консулству ни по каковому вашему дјелу.

Неуваживши Консулству притврђење, ви сте неколико пута беспокојавили ово Консулство вашима безумнима представленијама, на која није вам више отговарано било.

Све ово није могло усовјетовати вас, него сте се усудили дрзновено исто ваше безрасудно прошеније упутити 5-га Децембра прошасте године Императорском Росијском Посољству у Вијену, које Посољство, видећи да је прошеније от безумнога човјека — оставило га је без икаква вниманија. Но сад сте ви безстидно и дерзко и други пут 20-га прошастога Марта истому Императорском Посољству писали и лудим прошенијем вашим безпокојили га — онда је оно Посољство ваша вишеречена два прошенија послало овому Консулству, да вам оно одговори и запрети, да се ви не усудујете више беспокојавати вашим безрасудним прошенијама нићи Росијско Императорско Посољство у Вијени, нићи ово Консулство у Рагузи. У противном случају бићете подвержени строгому наказанију от нашега Правительства.

Увједомљавајући вас о том, препоручује вам се престати сасвим писати овому Консулству и Росијском Посољству у Вијену, да не бисте полегли справедливому наказанију.”²⁷

Без устречавана и сажаљења Гагић је Бирковићу упутио много тешких и увредљивих ријечи. Он је његове „прошеније“ назвао „безрасудним“, „безумним“ и „лудим“, што је изгледа и одговарало његовом стварном духовном стању. Према подацима, које нам је оставио Вук Врчевић, Бирковић је уистини завршио као умоболник. „Понесен за науком“, како је забиљежио Врчевић, „он је послат десет година сасвим полудио и као луд умро у Котору 1849.“ Међутим, у ствари, његова смрт је дошла нешто касније. На основу которских матичних књига умрлих, Бирко-

²⁷ Ристо Драгићевић, *Зборник радова 1834—1974*, Цетиње, 1976, стр. 57—58.

вић је умро 24. априла по ст. кал. 1852. године у својој кући у Котору у четири сата ујутру од апоплексије. Два дана касније сахрањен је на гробљу у Шкаљарима. Био је тала у шездесетој години живота.²⁸

Бирковић је био школован и за своје вријеме врло образован човјек. Врчевић га је називао „врсним николским учитељем“. За њега он још каже да је „тако био понесен за науком“ да је пореметио умом. Поред богословских, Бирковић се још више посветио био световним предметима. У наведеној представи Јосифу Рајачићу сам је за себе изјавио да „не познаје никаква другога хуманитета с којим би могао да преживи кромје књижевности славеносебскога и италијанскога“. Када би га упоредили са Јосифом Троповићем, Његошевим учитељем на Топлој, Бирковић је својим образовањем знатно одскочио од овога. Био је ширег знања, већих способности, познавалац једног страног језика и са признатом праксом, док је Троповић био обични калуђер, површног знања и малих духовних моћи. Црквене бесјеле, које је као свештеник дужан био да одржава и о празницима, често су му други састављали. Слабо се служио и италијанским језиком. Његово образовање и васпитање било је искључиво манастирско. Троповић је био само ревностан и примјеран као свештеник, добар појаз, отменог држања и врло моралан, што му је највише уздизало углед и достојанство.

За Бирковића Вук Врчевић још наводи да је 1834. године, поводом проглашења митрополита Петра I за светитеља, „саставио му без ичијег наговора тропар и кондак.“ То су двије кратке прозне похвалне црквене пјесме, пуне узвишеног тона и патоса које се пјевају на јутерњој литургији или вечерњи. Садржајно оне изражавају исте мисли и осјећања које је Његош, приликом свечаног отварања гроба свога стрица на Лучин-дан, изнио у прогласу „дрногорском и брдском народу, све у духу мирољубивости, слоге, љубави и јединства, што је била и животна тежња и завјет Петра I.“²⁹

Бирковић је био на гласу као интелектуалац. То је највише и одлучило и довело га те је постао учитељ Цетињске школе. Послије њега Његош је и даље наставио да тражи и набавља учитеље за своју школу по препоруци и избору. Тако су доцније и дошли у Црну Гору Лазар Влаховић, Милорад Медаковић, Борбе Срдих који су уз учитељски позив вршили и много ширу просвјетно-културну дјелатност.

²⁸ Књига умрлих православне парохије у Котору, Црква св. Луке, књ. III, стр. 33, бр. 30.

²⁹ А. Томзновић, навед. дјело, стр. 51—52.

Summary

PETAR ĆIRKOVIĆ, INSTITUTEUR À L'ÉCOLE DE NJEĞOS À CETINJE

Dr Savo VUKMANOVIĆ

Métropolitte et souverain du Monténégro Pierre II Petrović — Njegoš s'est efforcé beaucoup pour l'organisation intérieure et développement culturel de son pays. Pour en réussir, il a dû avoir de collaborateurs bien préparés et instruits. Immédiatement après son arrivée au trôn il a pris mesures pour l'instruction de la jeunesse. Cela ne fut possible que depuis son retour de la Russie, où il fut inauguré en évêque, en 1833, y recevant aussi une subvention matérielle. Il a ouvert la première école laïque à Cetinje en 1834 (peut-être un peu plus tôt), avec le conviçt pour tous les enfants monténégrins qui la fréquentaient. Le premier instituteur en fut Petar Ćirković, de Kotor. Il resta à Cetinje un certé temps, en abitant au Monastir de Cetinje, où il rencontra Vuk Karadžić, à l'occasion de la visite de celui-ci au Monténégro, en 1834. En tant que l'instituteur, Ćirković a été brave, très instruit et «passionné» pour la science. Il connaissait l'italien et parfois il a servi d'interprète au accueils des étrangers qui visitaient le Monténégro. Il a apporté l'abécédaire au Monténégro qui était en use en Autriche. En 1834, à l'occasion de la canonisation de Pierre Ier Petrović, Ćirković a écrit l'hymne ecclésiastique et «condak» en son honneur. Ce sont deux brèves compositions en prose, pleines de toné élevé et de pathos, pour être chantées aux messes matinale et vèpre. Vers la fin de sa vie, Ćirković fut atteint de maladie mentale. Il mourut en 1852, à l'âge de 60 ans. Il est enterré à la cimetièrre de Škaljari — Kotor.